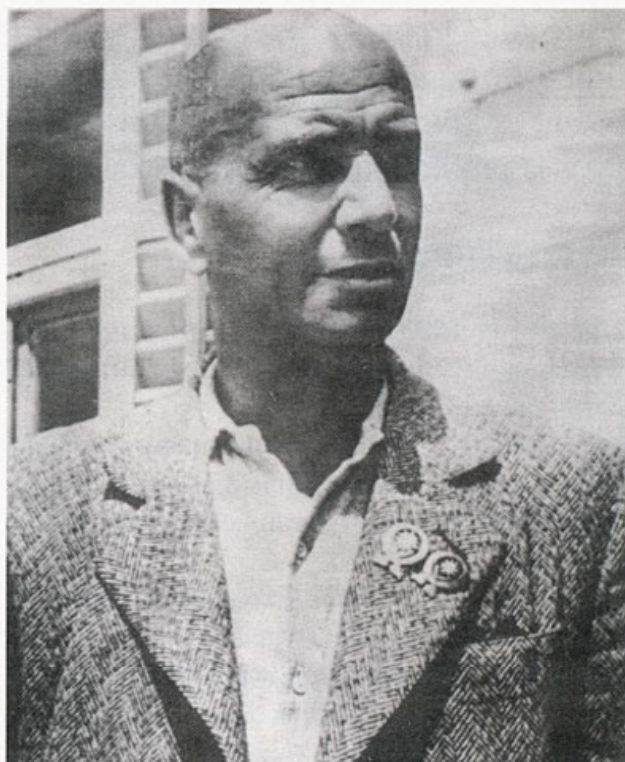

KRATKI POVIJESNI PRIKAZ OSNIVANJA PRIRODOSLOVNOG MUZEJA I ZOOLOŠKOG VRTA

**NEDILJKO ŽEVRNJA, VLADIMIR
GOLUBIĆ, BOŽE KOKAN, SANJA
VRGOČ**

**Prirodoslovni muzej i zoološki vrt,
Split, Hrvatska**

Prof. Umberto Girometta (1883.-1939., Split)

OSNIVANJE I SMJEŠTAJ MUZEJA

Početakom 20. stoljeća, nekoliko vrijednih prirodoslovnih zbirki darovano Gradu Splitu, sakupljenih radom pojedinaca,

potaknulo je pokojnog prof. Umberta Giromettu da 1923. godine pokrene pitanje

Zgrada Muzeja na Marjanu

osnivanja Prirodoslovnog muzeja u Splitu.

Odlukom tadašnjeg Općinskog vijeća Splita, Prirodoslovni muzej osnovan je 10. ožujka 1924. godine Gradski prirodoslovni muzej, a prvim kustosom muzeja imenovan je upravo prof. Girometta koji je upravljao muzejom sve do smrti 1939. godine.

Po osnivanju Muzej je smješten u tadašnju zgradu Općinskog doma u središtu Splita. Kako je prostor u navedenoj zgradi, zbog velike količine muzejskih predmeta, postao pretijesan, za potrebe muzeja preuređena je zgrada bivšeg restorana na vrhu Marjana, gdje je Muzej krajem 1925. godine i preseljen.

U novouređenoj zgradi Muzej je otvoren 5. travnja 1926. godine zajedno sa Zoološkim vrtom, kao malim ornitološkim parkom i najznačajnijim primjercima domaćih i egzotičnih životinja. Za potrebe Zoološkog vrta uz zgradu muzeja je 1928. godine izgrađena manja zgrada u kojoj je bio smješten akvarij, prvi i jedini u tadašnjoj državi. Po zatvaranju akvarija zgrada, u kojoj je bio smješten, preuređena je u mali terarij koji je zbog lošeg stanja zgrade zatvoren 1991. godine. Danas Zoološki vrt sa 52 vrste i 270 jedinki, čini osnovu budućega modernog zoološkog vrta grada Splita.

Kako bi obje ustanove doživjele svoj potpuni razvoj, neophodno je razdvojiti Prirodoslovni muzej i Zoološki vrt, odnosno, osnivati dvije nove ustanove, potpuno ih reorganizirati, tj. preseliti Zoološki vrt na novu lokaciju koja će osigurati uvjete usklađene s novim standardima držanja životinja u zoološkim vrtovima.

U zgradi na Marjanu je Prirodoslovni muzej radio do 1991. godine kada je zatvoren za javnost zbog ruševnog stanja objekta. Od zatvaranja stalnog postava

muzeja sve do 1997. godine, muzejske zbirke su smještene u skloništu nekadašnje Gradske bolnice Split. Nakon višegodišnjeg izbivanja muzeja iz javnosti Poglavarstvo Grada Splita je 1996. godine donijelo odluku kojom je Muzeju dodijeljena samostalna zgrada u Tvrđavi Gripe ukupne površine oko 460 m², u koju je Muzej početkom 1997. godine izmješten. Međutim, ispostavilo se da je ovo bilo samo kratkotrajno rješenje, jer je novom odlukom Poglavarstva Grada Splita muzej 1998. godine ponovno preseljen, ovaj put u privremene prostore u ulici Marina Getaldića br. 13, u kojima je Muzej radio sve do preseljenja u siječnju 2002. godine. Zbog navedenih razloga, koji su ograničavali rad u muzeju i ugrožavali muzejske zbirke, tijekom 2000. godine pokrenuto je nekoliko akcija kako bi se Muzeju osigurao odgovarajući smještaj, što je rezultiralo Rješenjem Poglavarstva grada Splita (lipanj 2001.) kojim su Muzeju dodijeljeni novi prostori (Poljana kneza Trpimira 3) ukupne površine 734 m². Primopredaja prostora obavljena je u studenom 2001. godine, a preseljenje Muzeja u siječnju 2002. godine.

STALNI POSTAV MUZEJA

Tijekom rada muzeja u staroj muzejskoj zgradi postavljena su tri stalna postava:

1. je postavio sam U. Girometta, a trajao je do početka drugoga svjetskog rata.

Za vrijeme talijanske okupacije rad muzeja je zapostavljen, a dolaskom njemačkih okupatora muzejska zgrada je pretvorena u privremenu vojničku nastambu. Zalaganjem osoblja muzeja svi muzejski predmeti preneseni su u nekadašnju biskupsku palaču i tako spašeni od uništenja. Za vrijeme boravka okupatora u zgradi na

Godina 1939., I. postav – kukci i leptiri

Marjanu, uništene su prostorije, inventar muzeja, električne instalacije, postrojenja u akvariju, a u zoološkom vrtu skoro su svi kavezi bili prazni. U to vrijeme muzejem je upravljao dr. Otmar Karlovac.

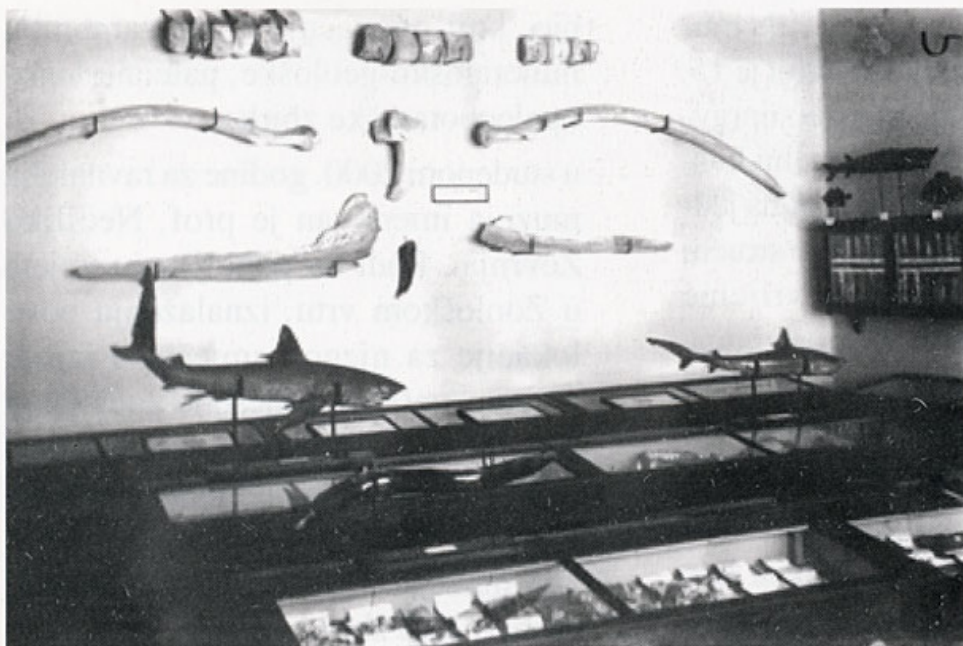
zgrade 1991. godine.

Za rada muzeja u staroj zgradi na Marjanu muzej je raspolagao s izložbenom prostorijom od 180 m², čuvaonicom od 100 m², radnim prostorijama od 55 m², preparator-

skom radionicom od 20 m² i bibliotekom od 25 m², a posjedovao je oko 107.000 muzejskih predmeta. Iako je Muzej radio u neprimjerenim uvjetima svojom aktivnošću dao je veliki doprinos razvoju prirodnih znanosti u Dalmaciji. Zatvaranjem muzejske zgrade na Marjanu 1991. godine, a samim time i stalnog postava, prestala je javna djelatnost muzeja.

Godina 1939., I. postav – minerali i geologija

Godina 1949., II. postav – more

U ljeto 2000. godine muzeju je dodjeljena na privremeno korištenje Malakološka zbirka obitelji Bakotić koja je izložena kao stalni postav u zapadnom dijelu podruma Dioklecijanove palače.

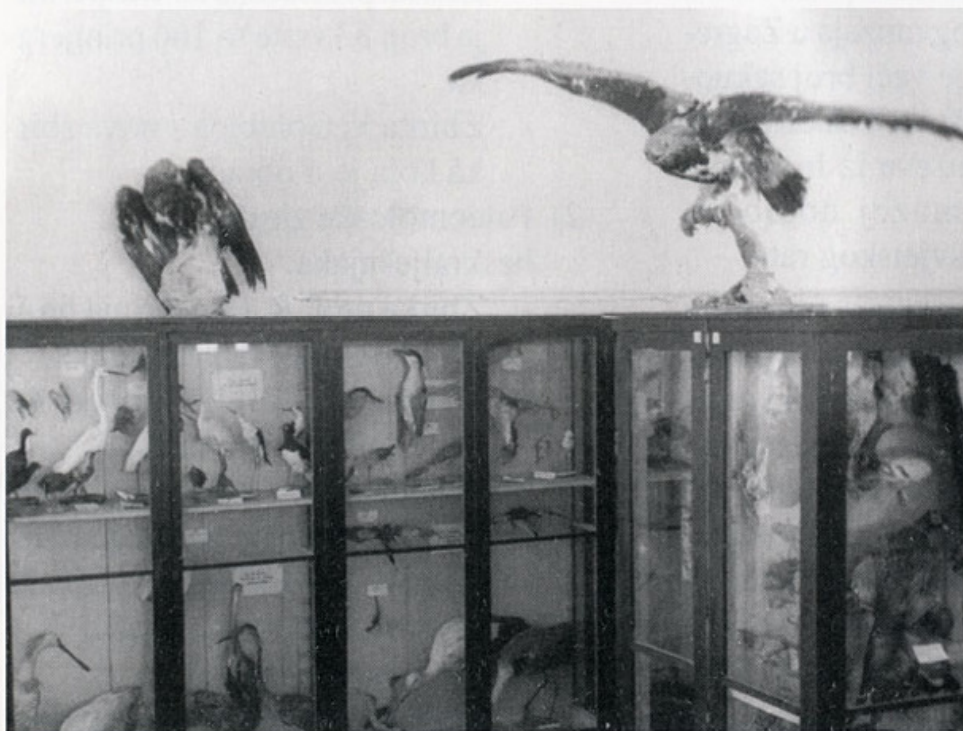
Useljenjem muzeja u nove prostore, stvoreni su osnovni preduvjeti za izradu arhitektonskog rješenja stalnog postava i uređe-

- od osnivanja muzeja 1924. godine sve do tragične smrti 27. travnja 1939. godine, kao upravitelj muzeja i kustos, radio je prof. U. Girometta. Radio je na osnivanju Prirodoslovnog muzeja i zoološkog vrta, te prvoga morskog akvarija u tadašnjoj državi, na popunjavanju svih muzejskih zbirki, a osobito na popunja-

vanju zbirke fauna Jadranskog mora;

- od 1. svibnja 1939. do 15. kolovoza 1941. godine, muzejem upravlja dr. Tonko Šoljan koji popunjava ihtiološke zbirke, te u zoološkom vrtu mijenja sve drvene instalacije s metalnim i proširuje smještajni prostor za životinje;

- za vrijeme upravljanja dr. Tonka

Godina 1952., II. postav – ptice

Šoljana, kao volonter na uređenju muzeja radi dr. Otmar Karlovac, koji je 15. kolovoza 1941. godine preuzeo upravljanje muzejem kao kontraktualni kustos, ujedno radeći kao nastavnik na jednoj splitskoj gimnaziji. Sređuje stručni materijal, te ga spašava u vrijeme drugoga svjetskog rata od propadanja. Nakon rata radi na uređenju muzeja i determinaciji muzejskih predmeta, te ponovno postavlja muzejske zbirke;

- od 1946. do 1952. godine, muzejom upravlja entomolog Petar Novak kao honorarni službenik. Intenzivno popunjavanje i sakuplja entomološki materijal;
- od 1952. do 1955. godine, muzejem upravlja Ivo Jurjević. Uredio je muzejski prostor i muzejske zbirke. Ispisane su nove legende na svim zbirka u muzeju. Nakon što je muzej dobio preparatora (1. kolovoza 1952. g.), hitno se pristupilo obnavljanju oštećenih muzejskih zbirki i popravljajući oštećenih preparata. Preparirano je i determinirano 150 muzejskih predmeta, uglavnom sisavaca, ptica i riba. Uz pomoć Zoološkog muzeja u Zagrebu, determiniran je veći broj sakupljenih školjaka i puževa iz Jadrana, te zbirka školjaka i puževa iz Indijskog oceana, koju je muzej dobio po završetku drugoga svjetskog rata;
- od 1955. do 1983. godine, muzejom upravlja dr. Antun Cvitanić, koji popunjavanje ornitološku, herpetološku i osteološku zbirku. Reorganizirao je muzejski postav, izdvojivši izložbene od znanstvenih zbirki, što je omogućeno nadogradnjom objekta. Postavlja novi muzejski postav, te udvostručuje broj životinja i kaveza u Zoološkom vrtu;
- od 1983. do 2000. godine, muzejom upravlja Vladimir Golubić, dipl. ing.

bio. koji obogaćuje zbirku amonita, mineraloško-geološke, paleontološke i paleobotaničke zbirke;

- u studenom 2000. godine za ravnatelja muzeja imenovan je prof. Nediljko Ževrnja.. Radi na poboljšanju uvjeta u Zoološkom vrtu, iznalaženju nove lokacije za njegov smještaj i izradi idejnog rješenja smještaja zoološkog vrta. Riješio je prostorni smještaj muzeja, radi na uređenju muzeja i pripremanju za stalni postav, započeo reviziju muzejske građe i inventarizaciju herbarijskih zbirki.

ZBIRKE PRIRODOSLOVNOG MUZEJA :

I. Mineraloško-geološka zbirka

- Zbirka Stipe Božana broji 199 vrste sa 278 primjeraka.
- Zbirka Vladimira Golubića broji 72 vrste sa 142 primjerka.

II. Paleontološke zbirke:

1) Paleobotaničke zbirke:

- Zbirka prof. Rikarda Gasperinija broji 83 vrste sa 166 primjeraka.
- Zbirka V. Golubića – nova zbirka koja je u obradi.

2) Paleontološke zbirke beskralješnjaka:

- Zbirka prof. R. Gasperinija broji 134 vrste sa 275 primjeraka.
- Zbirka V. Golubića broji 42 vrste sa 587 primjeraka.

3) Specijalna zbirka amonita /

- referentno područje gornjeg skita/:
- Zbirka V. Golubića broji 40 vrsta sa 3.099 primjeraka.

4) Zbirka amonita /anizik/:

- Zbirka V. Golubića – nova zbirka koja je u obradi.

5) Zbirka fosila beskrležnjaka / ladinik/:

- Zbirka V. Golubića – obrada zbirke nije završena; zbirka deponirana u muzeju.

6) Paleontološka zbirka kralježnjaka:

- Zbirka R. Gasperinija, prof. Umberta Giromette i fra Josipa Olujića broji 35 vrsta sa 270 primjeraka.

III. Botaničke zbirke:

1) Herbarijska zbirka kopnenih biljaka obuhvaća zbirke:

- Carla Studniczke,
- Andrije Andrića,
- Grgura Bučića.

Prikazuju kopnenu faunu Dalmacije 19. stoljeća – zbirke su u obradi.

2) Herbarijska zbirka morskih algi obuhvaća nekoliko manjih zbirki:

- zbirku Marije Selebam de Cattani; sadrži 83 vrste sa 102 herbarijska lista;
- zbirku Giovannija Battista Sandrija; sadrži 37 vrsta sa 38 herbarijskih listova;
- zbirku skupine diplomanata bivše Pedagoške akademije u Splitu:

Zvonko Hell, Srećko Piasevoli, Ante Irić, Dragica i Jakica Župić. Zbirka nosi naziv “*Flora Jadrana*”, a sadrži 47 herbarijskih listova.

Alge su sakupljene u moru oko Splita i Trogira, te otoka Brača, Jabuke, Brusnika i Korčule.

3) Ampelografska zbirka Stjepana Bulića.

Zbirka sadrži 156 listova 80 sorti vinove loze *Vitis vinifera* (LINNE) uzgajanih na području

Dalmacije u 19. i početkom 20. st..

4) Zbirka orhideja V. Golubića.

Zbirka sadrži orhideje s područja Splita, Solina i Kaštela, te Dalmatinske zagore, npr. *Ophrys svilajensis n. n.*, *Oph. bertolonii* (MORETTI), *Himantoglossum adriaticum* (H. BAUMAN), *Orchis pauciflora* (TENORE), *O. lactea* (POIRET) i dr. – zbirka je u obradi i popunjava se.

IV. Zoološke zbirke:

1) Zbirka morskih beskrležnjaka obuhvaća:

- Malakološku zbirku don Blaža Cvitanovića koju čine školjkaši (*Bivalvia*) i puževi (*Gastropoda*), a sadrži 628 vrsta sa 51.434 primjerka;
- Zbirku crva (*Vermes*) prof. U. Girometta i don B. Cvitanovića – broji 33 vrste sa 77 primjeraka;
- Zbirku bodljikaša (*Echinodermata*) prof. U. Giromette – broji 25 vrsta sa 42 primjerka;
- Zbirku spužvi (*Spongia*) prof. U. Giromette – broji 18 vrsta sa 39 primjeraka;
- Zbirku žarnjaka (*Cnidaria*) prof. U. Giromette – broji 36 vrsta sa 54 primjerka;
- Zbirku rakova (*Crustacea*) i koralja (*Anthozoa*) (plemeniti ili crveni koralj *Coralium rubrum* (LINNE)) prof. U. Girometta i don B. Cvitanovića. Zbirka broji 66 vrsta sa 204 primjerka;
- Malakološku zbirku obitelji Bakotić, koju su Gradu Splitu darovali Ante (Tonći) i Neda

Bakotić. Zbirka se sastoji od otprilike 4.000 primjeraka školjaka i puževa svjetskih mora i Jadrana, a zastupljeni se predstavnici rodova: *Conus*, *Cypraea*, *Nautilus*, *Murex*, *Oliva*, *Tridacna*, *Strombus*, *Cassis*, *Turbo*, *Calliostoma*, *Dolium*, *Arca*, *Mytilus*, *Pinna*, *Chama* i mnogi drugi. Posebno izdvojena cjelina je zbirka školjaka i puževa iz Jadranskog mora predstavljena s 45 vrsta i 819 primjeraka. Zbirka također sadrži 70 vrsta koralja svjetskih mora, 40 vrsta koralja iz Jadranskog mora, nekoliko primjeraka spužvi i ježinaca, te dermoplastične preparate morske kornjače, riba i rakova.

2) Entomološka zbirka obuhvaća zbirke:

- dr. E. Karamana,
- P. Novaka.

Entomološka zbirka sadrži oko 35 000 primjeraka stručno prepariranih kukaca s oko 10 000 vrsta i nižih svojiti. Najznačajnija od ovih zbirki je povijesna zbirka Splicićanina dr. Eduarda Karamana sa 8.633 vrste i nižih svojiti iz 79 porodica reda kornjaša, te je ovo i danas najveća entomološka zbirka u Splitu s ukupno 30.340 primjeraka.

Zbirka Petra Novaka napravljena je za potrebe edukacije i izlaganja. Dio kukaca sakupio je i preparirao sam Novak, a dio je izdvojio iz Karamanove zbirke, te je pripremio i sedam entomoloških kutija s kukcima

iz drugih redova. Za razliku od Karamanove zbirke, svi kukci (blizu 2.000 vrsta s preko 4.600 primjeraka) ove Izložbene zbirke podrijetlom su iz Dalmacije, ili drugih hrvatskih primorskih krajeva, pa ova zbirka ima, uz znanstvenu i naglašenu obrazovnu vrijednost.

3) Herpetološka zbirka prof. U. Giromette.

Zbirka je zastupljena s nekoliko vrsta gmazova vlažnih i močvarnih područja (bjelouška *Natrix natrix natrix* (LINNE), kockasta vodenjača *Natrix tessellata* (LAURENTI) i dr.) te vrstama sunčanog i krševitog predjela Dalmacije među kojima se nalazi jedina za čovjeka opasna otrovnica pepeljasti poskok *Vipera ammodytes ammodytes* (LINNE). Zbirka sadrži i predstavnike morskih kornjača: glavata želva *Caretta caretta* (LINNE) i sedmopruga usmijača *Dermochelys coriacea* (LINNE).

4) Osteološke zbirke prof. U.

Giromette i dr. Antuna Cvitanića.

Zbirke sadrže kosture ili dijelove kostura različitih sisavaca: glodavaca *Rodentia*, lubanja tigra *Panthera sp.*, kosti malih majmuna *Primates*, jelena *Cervidae* i dr., te dijelove kostura golemog kita koji se nasukao na poluotoku Pelješcu. Zbirka je pripremljena za završnu obradu.

5) Ihtiološka zbirka prof. U.

Giromette i dr. Otmara Karlovca.

Zbirka broji 151 vrstu sa 171 primjerkom, a obuhvaća dermo-

plastične preparate riba iz Jadranskog mora: raža kamenica *Raja clavata* (LINNE), morski pas modrulj *Carcharias glaucus* (LINNE) dužine 4 m, ribe velikih dubina kao bucanj *Mola mola* (LINNE) i jesetra *Acipenser ruthenus* (LINNE), te mokre preparate kojima su predstavljene rijetke ribe zmijolikog oblika. Zbirka je znatno oštećena tijekom drugoga svjetskog rata i u poratnom razdoblju, te neprimjerenim smještajem nakon zatvaranja muzejske zgrade. Potrebna je ponovna obrada.

- 6) Zbirka mokrih preparata prof. U. Giromette.

Zbirka sadrži mokre preparate glavonožaca (*Cephalopoda*) - 9 vrsta sa 11 primjeraka (sipa *Sepia officinalis* (LINNE), lignja *Loligo vulgaris* (LAMARCK), hobotnica *Octopus vulgaris* (LAMARCK)...), te endem Hrvatskih kraških područja: čovječja ribica *Proteus anguinus* (LAURENTI).

- 7) Zbirka dermoplastičnih preparata. Zbirka predstavlja sisavce s područja Dalmacije (većinom zvijeri): vuk *Canis lupus* (LINNE), lisica *Vulpes vulpes* (LINNE), čagalj *Canis aureus* (LINNE), kuna bjelica *Martes foina* (ERXLEBEN), vidra *Lutra lutra* (LINNE) i dr., te rijetki primjerak sredožemne medvjedice *Monachus monachus* (HERMANN) (slika medvjedice), ugrožene vrste u Jadranskom moru. U zbirci je zastupljeno i nekoliko primjeraka

sijamskih blizanaca kod domaćih životinja, te jedan primjerak običnog zeca *Lepus europeus* (PALLAS) u albino formi.

- 8) Ornitološka zbirka prof. U. Giromette, dr. A. Cvitanića i dr. Mladena Krpana.

Zbirka broji 230 vrsta sa 1161 primjerkom. Ptice su uglavnom uhvaćene na području srednje Dalmacije od kraja 19. st. do šezdesetih godina 20. st., od čega je 90 % s područja Splita, Solina, Stobreča, Trogira, Sinja, Omiša, te otoka Brača i Šolte. Zbirka sadrži, uz uobičajene vrste u srednjoj Dalmaciji, rijetke i neuobičajene vrste, npr. bjeloglava strnadica *Emberiza leucocephala* (GMELIN), kanadska guska *Branta canadensis* (LINNE), žutokljuni labud *Cyngus cyngus* (LINNE), ružičasti nesit *Pelecanus onocrotalus* (LINNE), svjetlo-repi škanjac *Buteo rufinus* (CRETSCHMAR) i dr., te danas jako prorijeđene vrste kao npr. suri orao *Aquila chrysaetos* (LINNE). Postoje i primjerci ptica kod kojih je izražen albinizam, npr. crni kos *Turdus merula* (LINNE) u albino formi.

TEMATSKE IZLOŽBE:

- 1999. godine postavljena je izložba fotografija "Orhideje od Kaštela do Svilaje"; Split, Galerija foto kluba Split, studeni 1999. godine.

Autor: Vladimir Golubić.

Na izložbi je izloženo 65 fotografija kojima je pokazano 28 vrsta i nekoliko hibridnih oblika orhideja.

- **2000.** godine postavljena je izložba "VULKANI NA JADRANSKIM OTOCIMA?"; Split, Multimedijalni kulturni centar, 29. svibnja – 21. lipnja 2000. Autori izložbe: Marta Crnjaković, Nediljko Ževrnja.

Izložba je postavljena suradnjom Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja iz Zagreba i Prirodoslovnog muzeja iz Splita.

Na izložbi je prikazano 89 kataloških jedinica kojima je objašnjen fenomen vulkanskih pojava na Jadranu.

- **2001.** godine postavljena je multimedijaska izložba "Kukci"; Split, Multimedijalni kulturni centar Split, 13. veljače – 10. ožujka 2001. godine.

Autor izložbe: Bože Kokan

Izložba je ostvarena uporabom panoa, plakata, videa i TV-a, dijaprojektora, računalne opreme, audio efekata, raznih rekvizita, umjetničkog portreta Eduarda Karamana, muzejskog mikroskopa, dijela starih muzejskih zbirki i pribora za lov i prepariranje, te insektarija sa živim primjercima domaćih i tropskih kukaca.

- **2002.** godine:

1. Postavljena je druga izložba fotografija "Orhideje Dalmatinske zagore"; Galerija foto kluba Split, 11. – 24. ožujka 2002. g. Autor izložbe: Vladimir Golubić.

Ovom izložbom prikazane su 123 fotografije s kojima je obuhvaćeno 39 vrsta i 10-ak hibridnih oblika orhideja Dalmatinske zagore (sela: Muć, Zelovo, Radošić, Neorić, Vrba, Sutina, Ogorje, Ramljane; lokaliteti na brdima koja okružuju navedena sela, te planini Svilaji i na sjevernim padinama planine Kozjak – lok. Blaca).

2. Izložba "Priroda u slici, kamenu i ...", prva je izložba u novim muzejskim prostorima, Poljana kneza Trpimira 3.,

Izložba je otvorena 4. svibnja 2002. godine u povodu proslave blagdana sv. Dujma – Dana grada Splita.

Autori izložbe: Nediljko Ževrnja, Vladimir Golubić i Bože Kokan.

Izložbom je prikazan dio entomološke, herbarijske i paleontološke zbirke, fotografije i biografije prirodoslovaca čije su zbirke prikazane, fotografije orhideja, panoi s izložbe "Kukci", te insektariji sa živim kukcima.

3. Izložba je izložba fotografija "Orhideje okolice Kaštelanskog zaljeva", proširena izložba kojom će se prikazati oko 40 vrsta sa 146 fotografija.

Izložba je u potpunosti pripremljena, a bit će postavljena tijekom veljače 2003. godine u Muzeju grada Kaštela.

Autor izložbe: Vladimir Golubić.

SHORT HISTORICAL SURVEY OF FOUNDATION OF THE NATURAL HISTORY MUSEUM AND THE ZOO SPLIT

In 1923 Umberto Girometta, professor, has initiated the founding of the Natural History Museum. With the decision of former Community Council of Split, the Museum was founded on 10th March 1924. The first Museum curator was prof. U. Girometta who was its manager until his death in 1939.

Initially, the Museum was situated in the former building of Community Hall in Split, but due to many exhibition items, the location is too narrow. In 1925 the Museum has been transferred to a new location the building on the top of Marjan Hill.

Official inauguration of the Museum took place on 5th April 1926, together with the ZOO.

Due to dilapidated building on Marjan Hill, the Natural History Museum was closed to public in 1991. Later, in 1997 the Museum was transferred to a new location to Fortress of Gripe. In 1998 the Museum got transferred once again to temporary location in Marina Getaldića Street 13. In Novem-

ber 2001, Museum got a new location (Poljana kneza Trpimira 3) with total surface of 734m².

The Natural History Museum has the following collections:

1. Mineral-geological collections
2. Paleontological collections: Paleobotanical collections; Paleontological collections of invertebrate; Special collection of ammonites / referent area of upper skit/; Ammonite collection /aniziki/; Fossil invertebrate collection /ladinik/; Paleontological collection of vertebrate
3. Botanical collections: Herbarium collection of terrestrial plants; Herbarium collection of sea; Ampelographical collection; Collection of orchids

4. Zoological collections: Collection of the sea invertebrates; Entomological collection; Herpetological collection; Osteological collection; Ichthyological collection; Collection of wet specimens; Collection of dermoplastic; Ornithological collection .

Permanent exhibition: Malacological collection of Bakotić family situated in the basement chambers of the Diocletian Palace. **Exhibitions: 1996:** Exhibition of photographs "Orchids from Kaštela to Svilaja"; **2000:** "Vulcanos on the Adriatic Islands?" **2001:** Multimedial exhibition "Insects"; **2002:** 1. Exhibition of photographs "Orchids from Dalmatian Inland"; 2. Exhibition "Nature in pictures, on the rocks and..."; 3. Exhibition of photographs "Orchids from vicinity of Kaštela Bay".